
MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

Treball final de Grau

Sílvia Camps Orfila

Tutora: Remedios Rubio Garcia

05/05/2017

MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

Sílvia Camps Orfila

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Malgrat que actualment nombroses investigacions es centren en la recerca dels factors que expliquin com el divorci pot afectar els fills, la majoria es fixen en les diferències entre famílies, parlant de factors com la conflictivitat entre els pares. Per contra, aquest estudi de cas busca detectar factors dels propis fills que puguin determinar un diferent impacte del mateix divorci. Estudiar-ho pot posar èmfasi en la conveniència que els professionals no actuïn sistemàticament seguint un protocol establert, sinó que tinguin en compte les particularitats de cada nen. Aquesta investigació, en la que participen 3 subjectes (mare i dos fills de la mateixa família), es basa en l'ús d'entrevistes semiestructurades per la recollida de dades i el programa ATLAS-TI per tractar la informació mitjançant metodologia qualitativa. L'anàlisi dels resultats mostra l'existència de similituds i diferències entre les vivències dels dos fills i de 6 possibles factors influents en l'impacte del divorci. A l'estudi d'aquest cas en particular es conclou l'existència de factors que influeixen per igual a ambdós fills: relació fills-part custòdia i fills-part no custòdia; i d'altres que poden ser responsables del diferent impacte: edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa de la part no custòdia.

Paraules clau

Divorci, fills, impacte del divorci, factors influents.

Abstract

Although at present several investigations are focused on researching factors that could explain how divorce can affect children, the majority encompasses differences between families. They talk about factors like conflict between parents. However, this case study tries to detect factors about children that could determine a different impact of the same divorce. Studying it can emphasize the importance of taking into account particularities of each child instead of acting systematically, following an established protocol. Three subjects (mother and two children of the same family) are involved in this study and it is based on the use of semi-structured interviews to collect data and also on the ATLAS-TI program to treat information using qualitative methodology. The analysis of the results shows the existence of similarities and differences between the experiences of each child and 6 possible factors influencing the impact of divorce on the children. On one hand, this particular case study concludes the existence of different factors that influence both siblings alike: relation between children-custody part and children-non custody part. And on the other hand it shows other factors that can be responsible for the different impact between them: age, gender, personality and relation with extended family of non custody part.

Keywords

Divorce, children, divorce impact, influent factors.

INTRODUCCIÓ

El tema a tractar és el del divorci que, igual que la separació, es tracta d'un fenomen sociològic i demogràfic que designa la fi de la vida conjugal (Fàbregas, 2013). Realment, va ser al 1981 quan a l'Estat Espanyol, amb l'entrada en vigor de la Llei del Divorci, va quedar regulada l'opció legal de dissoldre un matrimoni. Fins al moment únicament existia l'autorització de viure separats, sense que això impliqués la ruptura del vincle matrimonial, impeding la possibilitat de contraure un nou matrimoni (Fàbregas, 2013). La necessitat de tractar aquest tema es veu principalment en el gran augment de les taxes que s'ha donat en els últims anys. Per observar quina ha estat la realitat de divorcis en els últims anys s'observen el número de divorcis que hi ha hagut a cada any i la seva representació gràfica (Instituto Nacional de Estadística, 2016):

España - Divorcios		
Fecha	Divorcios	Tasa bruta de divorcios
2014	100.746	2,20‰
2013	95.427	2,00‰
2012	103.854	2,20‰
2011	103.290	2,20‰
2010	102.690	2,20‰
2009	98.207	2,10‰
2008	109.922	2,40‰
2007	125.721	2,80‰
2006	126.952	2,90‰
2005	72.848	1,70‰
2004	50.974	1,20‰
2003	45.448	1,10‰
2002	41.621	1,00‰
2001	39.242	1,00‰
2000	37.743	0,90‰
1999	36.101	0,90‰
1998	35.834	0,90‰
1997	34.147	0,90‰

Al fixar-se en els índexs de divorcis d'aquest últim any, el 2015, es veu que ha disminuït. De fet, consta que hi va haver un 4,2% menys que l'any anterior, fet que implica que n'hi va haver 96.562 (Instituto Nacional de Estadística, 2016).

Aquestes dades en les diferents comunitats autònomes es tradueixen a:

	Total	Nulidades	Separaciones	Divorcios
Total Nacional	101.357	144	4.652	96.562
Cataluña	18.898	52	785	18.062
Andalucía	17.959	30	899	17.030
Madrid, Comunidad de	13.785	13	583	13.189
Comunitat Valenciana	11.414	10	600	10.805
Galicia	5.754	5	256	5.494
Canarias	5.162	4	153	5.005
Castilla - La Mancha	4.181	11	232	3.938
Castilla y León	4.063	2	196	3.865
País Vasco	4.032	4	157	3.870
Aragón	2.984	2	129	2.853
Murcia, Región de	2.893	0	157	2.736
Balears, Illes	2.503	2	78	2.423
Asturias, Principado de	2.389	0	125	2.264
Extremadura	1.979	3	130	1.846
Cantabria	1.375	0	75	1.300
Navarra, Comunidad Foral de	1.184	5	61	1.119
Rioja, La	601	0	28	572
Melilla	199	3	7	190
Ceuta	...	...	...	...

Nota: Para el año 2015, los Juzgados de Ceuta no han proporcionado dato.

Nul·litats, separacions i divorcis per comunitats i ciutats autònomes al 2015 (segons l'Institut Nacional d'Estadística).

Tot i aquesta petita disminució respecte al 2014, les dades continuen essent enormes. Per això es considera necessari realitzar investigacions al respecte per tal de demostrar la possibilitat que aquest esdeveniment no sigui viscut com un fet traumàtic i problemàtic sinó com una experiència de superació que encoratgi a les persones, sobretot als nens que ho viuen. Així doncs es veu com, conceptualment, la dissolució matrimonial ha passat d'una visió simplista, on la separació o divorci implica un fet traumàtic amb greus conseqüències per al desenvolupament dels infants i adolescents (Kelly, 2000 a Fàbregues 2013); a una més complexa que la considera un procés. Procés, constituït per diferents etapes familiars potencialment estressants que s'inicien abans de la separació física i que continuen temps després de la ruptura, resultant especialment negatiu l'exposició persistent a conflictes interparentals (Arch, 2010, Hetherington i Stanley-Hahgan, 1995; Emery, 1999 a Morgado i González, 2001; Morrison i Cherlin, 1995 a Fàbregues 2013). De fet, està demostrat que el divorci en sí mateix no ha de significar obligatòriament la inadaptació en el desenvolupament del nen (Raposo et al., 2010). Només quan aquest s'associa a altres factors de risc com ara el conflicte entre els pares pot donar lloc a l'adaptació inadequada, amb els pitjors nivells de salut física, símptomes psicopatològics, baix rendiment acadèmic i conductes de risc (Raposo et al., 2010). És més, aquesta idea que el divorci o la separació dels pares per sí sola determinen gairebé irremediament pitjors resultats psicològics en els nens és cada vegada més discutida i menys reconeguda. Per això actualment l'interès dels investigadors es dirigeix cada cop més, a la recerca de factors, models i processos més adequats per explicar com el divorci pot afectar l'ajust del nen, en lloc de comparar l'ajust entre els nens de famílies divorciades i intactes (Raposo et al., 2010). Alguns autors parlen de la presència de cinc factors associats que poden portar a una pitjor adaptació del nen (Raposo et al., 2010):

- 1) les dificultats del nen (com temperament i edat);
- 2) reducció de la seguretat financera en el període posterior a la dissolució del matrimoni;
- 3) la psicopatologia en els pares, amb especial rellevància per la depressió;
- 4) co-criança de confrontació;
- 5) la intensitat, el to i la freqüència dels conflictes entre els pares abans i després de la separació.

Aquests factors, però sobretot el conflicte entre els pares, incideixen en quin serà l'impacte que tindrà el divorci sobre els fills. Hi ha investigacions que estudien també la relació entre la classe social i els divorcis, traient com a conclusió que l'efecte negatiu de la separació dels pares es concentra entre els nens de famílies de classe baixa, mentre que les de classe superior són més capaços d'evitar l'efecte negatiu que té el divorci sobre els fills (Grätz, 2014). Les diferències entre ambdós col·lectius s'expliquen per la possibilitat o no de disposició de recursos d'ajuda.

Si es té en compte que el divorci no és necessàriament sinònim de desajustament crònic sinó que fins i tot pot ser un temps de promoció del desenvolupament, és important tenir en consideració la capacitat de recuperació. Efectivament, la gran majoria dels nens que experimenten el divorci dels pares presenta un bon ajust i no mostra diversos problemes (Raposo et al, 2010). De fet, s'ha vist que quan no es troben exposats a conflictivitat poden, fins i tot, presentar nivells d'ajustament millors a llarg termini que els nens de pares que segueixen junts però conviuen en un ambient d'alta conflictivitat (Marin, 2010). Això implica que un dels motius pel qual el divorci pot ser estressant pels nens és la probabilitat de que aquest incident sigui precedit per un període de conflictivitat interparental. Així doncs, l'únic predictor d'inadaptació infantil en els casos de divorcis és el conflicte interparental. En nombroses ocasions aquesta conflictivitat va associada a majors problemes de salut mental, a més facilitat d'erosió en la relació paterno-filial, major probabilitat d'aparició de disfuncions fisiològiques, hipertensió, malalties coronàries i infeccioses (Marin, 2010). En tot cas, el que està clar és que generalment el moment culminant del divorci, quan aquest es fa explícit, comprèn un clima força intens emocionalment així com inestable en el que els pares han de prendre decisions sobre la cura dels seus fills que seran de llarga durada (Irving, 1981). Per això, molts cops pot ser necessari i gairebé sempre de gran ajuda demanar el consell d'un expert. De fet, un servei d'assessorament de divorci preventiu proporciona un entorn en què pares i fills puguin prendre decisions ben pensades, explorar les seves raons i motius per actuar de la manera que ho fan, i reduir la seva tendència a actuar de manera que danyi els interessos a llarg termini (tant els propis com els dels fills) (Irving, 1981).

Tot i així, independentment de si s'ha sol·licitat el consell d'un expert o no i de si el divorci ha vingut associat a una alta conflictivitat o no, generalment l'impacte que té no serà el mateix en els diferents fills d'un mateix matrimoni. Això és el que s'intenta investigar, a partir d'un estudi de cas, en aquesta investigació; quins són aquells factors dels fills que poden influir en que el divorci tingui un major o un menor impacte en ells. Pot ser interessant analitzar-ho perquè podria posar en evidència la necessitat d'actuar diferent, és a dir, de posar en pràctica estratègies d'intervenció diferents segons aquests factors. En qualsevol cas aquestes diferents estratègies d'intervenció mai no poden ser rígides, és a dir, no es pot determinar quina pràctica dur a terme com a resultat de la presència de determinat factor. Però evidenciar que existeixen aquests diferents factors pot promoure una major sensibilització dels professionals sobre la necessitat de no actuar sempre de la mateixa manera. La hipòtesi de la que es parteix és que aspectes com l'edat, l'ordre de naixement, el temperament, el gènere, etc. poden influir significativament en la forma com es viu i per tant en l'impacte que tingui. De fet, si tenim en compte que el divorci mai no és un fet puntual sinó que generalment és tot un procés prolongat de conflicte matrimonial previ (Beyebach, 2009), sembla raonable que uns i altres ho visquin de manera diferent. Per exemple, en el cas de l'edat es tracta d'un factor molt important ja que afectarà al significat que té pel nen la pèrdua de la família com la coneixia fins ara. A més, influirà en la qualitat de l'angoixa que li generi i en els mecanismes que tingui per afrontar-la (Heims, 1978).

Per tant els objectius de la investigació serien els següents:

- Objectiu general:

Detectar factors dels fills que puguin determinar un diferent impacte del divorci.

- Objectius específics:

- a) Analitzar la conversa amb la mare d'una família divorciada, per saber si des de la seva visió va veure que l'impacte en els seus fills va ser diferent.
- b) Analitzar la conversa amb els dos fills de la mateixa família per veure com van viure el divorci i els motius que hi atribueixen.
- c) Comparar les vivències d'ambdós fills per saber si ho van viure d'igual manera.
- d) Comparar les converses dels fills amb la de la mare per veure possibles diferències en les explicacions.

MÈTODE

Per portar a terme aquesta investigació s'ha escollit una metodologia qualitativa per realitzar un estudi de cas ja que, lluny de voler generalitzar els casos que s'estudiaran, l'interès recau en poder fer un anàlisi de cas exhaustiu. D'aquesta manera, l'elecció de la metodologia qualitativa va en consonància amb el tipus d'estudi que es vol, un que sigui sensible a la complexitat de les realitats de la vida actual (Martínez M., 2006). Així doncs, aquesta metodologia: *"trata de identificar la naturaleza profunda de las realidades, su estructura dinámica, aquella que da razón plena de su comportamiento y manifestaciones."* (Martínez M., 2006, p. 128).

Participants

El procés de mostratge que es segueix per seleccionar la mostra és accidental o de conveniència ja que s'inclou en la investigació a una família segons l'accessibilitat que s'hi té i la disponibilitat que demostra (Vidal i Brosa, 2014). Malgrat això es requereix que la mostra en qüestió compleixi determinats criteris, que en aquest cas són: família divorciada, amb més d'un fill, de gèneres i edats diferents. Així doncs, la mostra seleccionada comprèn una família de 4 persones: pare de 62 anys, mare de 58 i els 2 fills (noi de 34 i noia de 28). La participació del pare no ha estat possible per manca d'accessibilitat i per problemes personals del participant. La codificació que es realitzarà per tal de mantenir la confidencialitat i l'anonimat dels participants (COP, 2014) consistirà en la utilització de les inicials de cada un d'ells; T (mare), N (filla) i J (fill).

Durant la realització de la investigació es té en compte en tot moment el caràcter canviant del mostratge qualitatiu en què l'investigador pot, en tot moment, modificar els seus plans en el curs del procés d'investigació mateix (Riba Campos, 2014).

Instruments

De recollida de dades: Entrevista

L'instrument principal escollit per dur a terme la recollida de dades és l'entrevista ja que és una forma efectiva de sol·licitar i documentar en les pròpies paraules de la persona entrevistada, els seus sentiments, opinions, valors, actituds i creences (Saldaña, 2011).

L'entrevista és semiestructurada partint d'uns temes o preguntes guia però tenint en compte que la conversa improvisada pot aportar informació inesperada (Saldaña, 2011) i nous punts de vista que no s'havien tingut en compte en el guió de la mateixa. Així doncs, es tracta d'un instrument de recollida de dades obert.

D'anàlisi i tractament de la informació: ATLAS-TI

Un cop recollida la informació necessària, mitjançant l'entrevista semiestructurada, aquesta es tractarà seguint les dues fases imprescindibles (tot i que no sempre totalment seqüencials) que exigeix l'anàlisi qualitatiu (Riba Campos, 2014):

1. organitzar les dades, sintetitzant-les i representant-les,
2. interpretar-les i extreure'n conclusions.

Per fer-ho s'utilitza el programa de computació Atlas.ti que serveix per treballar dades qualitatives. Amb les seves tècniques de categorització, estructuració i teorització, i amb els operadors booleans, semàntics i de proximitat (Martínez M., 2006), permet anar més enllà de les limitacions que tenim nosaltres com a humans per fer aquest tipus de tasques. El procés que es segueix comprèn quatre etapes: codificació de la informació, categorització, estructuració o creació de xarxes de relacions entre les categories i teorització si fos necessària (Varguillas, 2006).

Procediment

En un principi es realitza un petit guió de preguntes i temes a tractar amb cada participant i a partir d'aquí es planteja l'entrevista intentant sempre que les preguntes plantejades siguin obertes de manera que donin peu a respondre més enllà d'una simple paraula. En aquest cas concret es preparen dos guions d'entrevista diferents (Annex 1): un per la mare i un altre pels dos fills.

Un cop ideades les entrevistes, per tal d'obtenir les dades, es cita per separat als diferents membres de la investigació i se'ls fa una entrevista semiestructurada a cada un d'ells. Per fer-ho, es necessita negociar la data i el lloc de l'entrevista (sempre a conveniència del participant) i deixar clar en tot moment la confidencialitat de la informació facilitada així com la total llibertat de l'entrevistada de no explicar certs esdeveniments si així ho desitja o d'abandonar la investigació si no es sent còmode (COP, 2014). El lloc ha d'estar lliure de distraccions molestes, que permeti certa privacitat i on les persones entrevistades es sentin còmodes (Saldaña, 2011). La primera entrevista a realitzar és la de la mare perquè tindrà una visió més àmplia i ens permetrà tenir una idea general abans de parlar amb els fills.

Els passos a seguir per recollir i tractar la informació són (Riba Campos, 2014):

- a) Gravació en àudio de les entrevistes.
- b) Transcripció de les mateixes.
- c) Anàlisi de la informació.
  - a. Reduir les dades.

Per realitzar l'anàlisi de la informació s'utilitzarà una doble estratègia de codificació: *top-down*, establint una llista de codis partint d'un treball conceptual previ (Aljama, n.d.) i *bottom-up*, creant diversos codis a partir de la lectura de les entrevistes realitzades. Així doncs els codis extrets mitjançant l'estratègia *top-down* que s'utilitzaran en l'anàlisi preliminar són:

- Edat
  - Gènere
  - Ordre de naixement
  - Major o menor xarxa social
  - Personalitat
  - Relació amb la part no custòdia
  - Relació amb la part custòdia
- b. Interpretar-les.

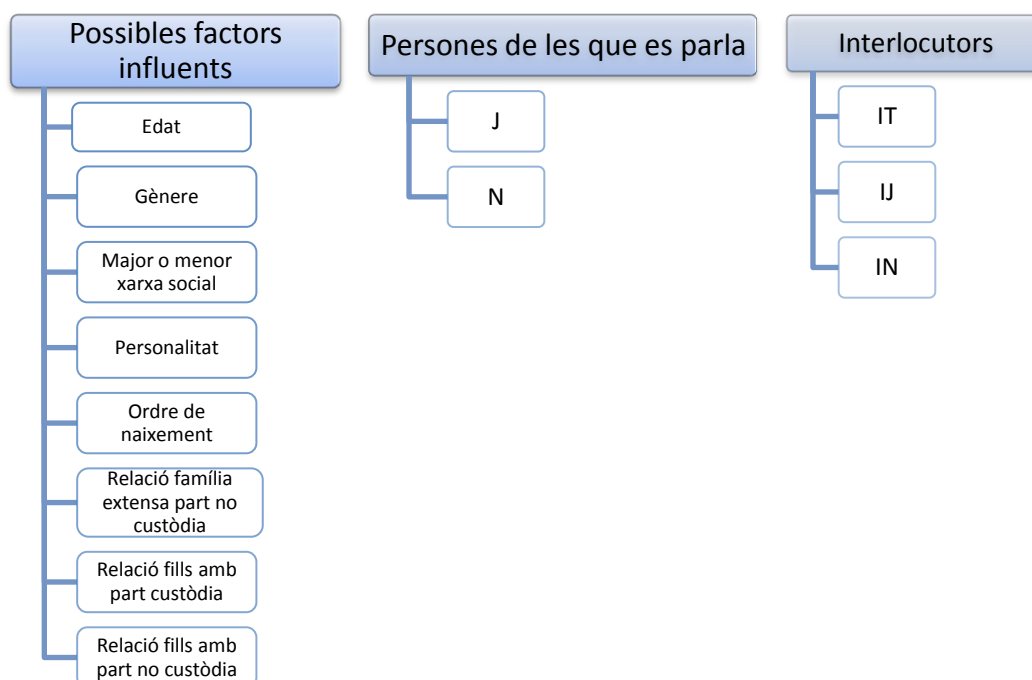
RESULTATS I ANÀLISI

A partir de la transcripció de les tres entrevistes realitzades i mitjançant el programa ATLAS.TI, s'ha procedit a la primera fase d'anàlisi de la informació; creació de cites a partir de les dades brutes, és a dir, crear segments significatius dels documents primaris per tal de reduir la informació gràcies a la identificació d'aquells fragments del text que tinguin algun significat rellevant per la investigació (Aljama, n.d.). A més d'això, s'han creat un conjunt de codis que fan referència a les categories d'anàlisi (Taula 1).

En aquest cas, la codificació s'ha fet majoritàriament *top-down*, (llista de codis explicitada prèviament) tot i que alguns codis s'han creat a partir de la lectura de les entrevistes mateixes (*bottom-up*). A continuació es presenten els codificats amb l'estratègia *bottom-up*:

- Relació amb la família extensa de la part no custòdia
- Conseqüències del divorci
- Segona separació de la mare
- Separació positiva
- Demanar ajuda professional
- Crítica sistema de divorci
- J
- N
- IT
- IN
- IJ

Fins aquí trobem l'anàlisi al nivell de segmentació del text i la seva codificació; accions necessàries per la reducció de les dades (Muñoz Justicia, 2005). A continuació, cada un dels codis creats ha estat vinculat amb les cites per tenir la informació sintetitzada ben representada. I a partir d'aquí es comença l'anàlisi a nivell conceptual de manera que alguns dels codis s'agruparan en famílies; categories genèriques que engloben més d'un codi (Muñoz Justicia, 2005). Com a resultat d'aquestes agrupacions s'han creat 3 famílies:

Taula 1. Resum categories

Família	Codis	Tipus de codificació	Número de cites
Possibles factors influents	Edat	Top-down	5
	Gènere	Top-down	4
	Major o menor xarxa social	Top-down	0
	Personalitat	Top-down	10
	Ordre de naixement	Top-down	3
	Relació amb família extensa part no custòdia	Bottom-up	2
	Relació fills amb part custòdia	Top-down	4
	Relació fills amb part no custòdia	Top-down	11
Persona de la que es parla	J	Bottom-up	26
	N	Bottom-up	21
Interlocutors	IT	Bottom-up	1
	IJ	Bottom-up	1
	IN	Bottom-up	1
-	Conseqüències	Bottom-up	9
-	Crítica al sistema de divorci	Bottom-up	1
-	Ajuda professional	Bottom-up	1
-	Segona separació mare	Bottom-up	2
-	Separació positiva	Bottom-up	8

Més endavant es vinculen nous elements, creant una relació lògica entre ells que dota la investigació d'un important anàlisi conceptual (Muñoz Justicia, 2005). Per poder realitzar unes relacions operatives entre els codis que permetin donar resposta a cada objectiu específic plantejats, s'han utilitzat diferents operadors mitjançant l'eina "Query Tool" del programa Atlas.ti. D'entre tots els operadors disponibles, agrupats en tres categories (operadors booleans, semàntics i de proximitat) (Muñoz Justicia, 2005), s'han utilitzat quatre, pertanyents a dues de les categories (Taula 2):

Taula 2. Operadors utilitzats

Operador	Categoria	Definició de l'operador
Cooccur	De proximitat	Troba les cites que co-ocurreixen A i B.
Or	Booleà	Selecciona les cites presents en el codi A o en el B (o a ambdós).
Not	Booleà	Selecciona les cites no presents en el codi marcat.
And	Booleà	Selecciona les cites presents en A i B.

En resposta a l'**objectiu a** (*Analitzar la conversa amb la mare d'una família divorciada, per saber si des de la seva visió va veure que l'impacte en els seus fills va ser diferent*), es segueixen dos passos:

- 1- Mirar l'impacte o conseqüències que la mare considera que ha tingut el divorci per cada fill (J i N).
- 2- Observar les similituds i les diferències entre el que pensa de cada un d'ells.

Per tant, per realitzar aquests 2 passos, s'han dut a terme determinades relacions lògiques:

Pas 1:

((Conseqüències cooccur J) cooccur IT) → F1

((Conseqüències cooccur N) cooccur IT) → F2

Així, es creen 2 super-codis que fan referència a l'impacte o conseqüències que la mare creu que ha tingut el divorci per cada fill: F1 (referent al fill J) i F2 (referent a la filla N) (Taula 3).

Taula 3. Super- Codis Objectiu a

Super-Codi	Descripció del codi	Cites resultants
F1	Impacte que la mare creu que ha tingut el divorci pel fill J.	2 (1:1; 1:29)
F2	Impacte que la mare creu que ha tingut el divorci per la filla N.	2 (1:29; 1:6)

Pas 2:

(Not (F1 cooccur F2) & (F1 I F2))

Per poder veure les diferències entre les conseqüències que considera la mare que va haver-hi.

(F1 cooccur F2)

Per veure les similituds en l'impacte en els dos fills segons la mare.

Es pot veure que la mare considera que el divorci va afectar al J de manera que no podia dormir i quan anava al llit es posava a plorar fins que se'l tranquil·litzava dient-li que el seu pare tornaria. En canvi, l'impacte que va veure en la N era en referència a que no volia separar-se de la mare, sense voler anar de colònies, costant-li molt realitzar alguna activitat extraescolar en la que no hi hagués la seva mare present, etc.

Per altra banda, les similituds que detecta la mare fan referència a la segona separació (amb un home que no era el pare). En aquest cas, considera que ambdós la van viure força malament, malgrat que la N ho va externalitzar en forma de preocupació o de tristesa mentre que el J es va enfadar molt i no volia parlar d'ell.

En segon lloc, davant l'**objectiu b** (*Analitzar la conversa amb els dos fills de la mateixa família per veure com van viure el divorci i els motius que hi atribueixen*) es fa patent la necessitat d'abordar dos temes diferents; les conseqüències que cadascun dels fills considera que va patir amb el divorci, i a quins factors atribueixen aquesta vivència.

Pas 1:

((Conseqüències cooccur J) cooccur IJ) → VJj

((Conseqüències cooccur N) cooccur IN) → VNn

Amb aquestes operacions lògiques tornariem a crear dos super-codis: VJn i VNn, en referència a la vivència que cadascú en va fer del divorci i per tant quines creu que són les conseqüències que va patir (Taula 4).

Taula 4. Super- Codis Objectiu b

Super-Codi	Descripció del codi	Cites resultants
VJj	Vivència o conseqüències que considera el J que va tenir per ell el divorci dels seus pares.	3 (3:2; 3:13; 3:18)
VNn	Vivència o conseqüències que considera la N que va tenir per ella el divorci dels seus pares.	2 (2:1; 2:13)

Pas 2: Es repeteix l'operació amb els diferents factors que formen part de la família "Possibles factors influents", per poder veure així quins factors consideren importants per determinar que la seva vivència hagi estat diferent a la de l'altre germà.

- Edat

((J cooccur Edat) cooccur IJ)

((N cooccur Edat) cooccur IN)

En relació al codi de l'edat cap dels dos el menciona com a factor influent en l'impacte que vagi tenir per ells mateixos el divorci. Una possible explicació és que es tracta d'un factor molt comparatiu de manera que només en parla el J sobre la N i la N sobre el J; fent referència a que la vivència de l'altre va ser diferent deguda a la seva edat. En qualsevol cas, seria una de les possibles interpretacions que podrien fer-se.

- Gènere

((J cooccur Gènere) cooccur IJ)

((N cooccur Gènere) cooccur IN)

Pel que fa al gènere, la N és qui li dóna importància quan considera que potser el que va fer que la seva relació amb el pare fos diferent a la que va tenir el seu germà és que molts cops ella el tractava com si fos la seva mare. Per tant, en aquest sentit es veuria una interacció del factor "Relació fills amb part no custòdia" amb el de "Gènere" que estaria marcant com era aquesta relació. Per altra banda, no és un factor que el J utilitzi per explicar com va viure ell mateix el divorci.

- *Menor o major xarxa social:* com que és un factor que ha obtingut 0 cites, entenem que no ha influït en l'impacte de la separació o almenys els participants no ho han entès com a quelcom rellevant.

- Personalitat

((J cooccur Personalitat) cooccur IJ)

((N cooccur Personalitat) cooccur IN)

En relació al que pensa el J d'ell mateix considera que la personalitat pot haver influït perquè la seva manera de ser és més similar a la del seu pare i això feia que els dos xoquessin més, començant discussions que a ell l'afectaven i que de fet, és gran part del que recorda dels anys posteriors al divorci. Per altre banda, la N creu que ella té un caràcter fort que feia que molts cops discutís amb el seu pare ja que les coses que no li agradaven del que ell feia, les hi deia directament (a partir de l'adolescència). D'aquesta manera, durant aquesta etapa, com quan parlaven gairebé sempre discutien, pràcticament no tenien relació. En aquest mateix sentit, considera que el J no té aquest caràcter i quan alguna cosa li molesta no sempre ha de solucionar-la, en canvi ella, per la seva manera de ser, ho necessita. A part d'això, també comenta que ella sempre ha estat més reservada que el seu germà de manera que quan ha tingut algun problema l'ha intentat solucionar ella pel seu compte, i no explicava les coses fins que hi havia trobat una solució. En canvi, creu que el seu germà sí ho explicava.

- Ordre de naixement

((J cooccur Ordre de naixement) cooccur IJ)

((N cooccur Ordre de naixement) cooccur IN)

En relació al que pensa el J sobre la possible influència de l'ordre de naixement (ser el gran o el petit dels germans), comenta que no creu que hi vagi afectar ja que en el moment del divorci i en els anys pròxims no es va sentir responsable de la seva germana. Únicament hi veu relació quan comenta que potser començava baralles o discussions amb el seu pare tant si era per quelcom que l'influïa a ell com a la seva germana.

- Relació amb la família extensa de la part no custòdia
((J cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IJ)
((N cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IN)

EN J no fa menció d'aquest factor i per tant s'interpreta com a no important per ell, inferint que no ha influït en la seva vivència del divorci. Tot i això també podria interpretar-se com que està evitant el tema. Mentrestant, per la N aquest és un factor important ja que els problemes que tenia amb la família extensa de la part no custòdia (en aquest cas la paterna) van empitjorar l'impacte que pogués tenir el divorci. Comenta que li feien comentaris despectius davant del seu pare però ell no reaccionava i aquest és un fet que va contribuir a augmentar els enuigs amb la figura paterna.

- Relació fills amb part custòdia
((J cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IJ)
((N cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IN)

El fill explica que la relació amb la seva mare va ser força important perquè per ell la seva mare ho era tot; pare, mare i educador, de manera que és un factor que va influir molt positivament en l'impacte que hagués pogut tenir el divorci. Comenta que sempre l'ha vist com una persona justa i severa alhora que amorosa.

I pel que fa a la filla també l'entén com un factor important, considerant que sempre ha fet el que havia de fer. De fet, creu que la relació que tenia amb ella per la seva manera de ser i la manera en que va actuar és pilar fonamental de que mentre vagi ser petita mai no vagi ser conscient de cap problema.

- Relació fills amb part no custòdia
((J cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IJ)
((N cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IN)

Quan el J parla sobre la seva relació amb el pare explica que durant molt temps per ell el seu pare ha estat un compromís, sentia la obligació d'anar-hi tot i que no volia. I en el moment en què estava amb ell, el sentia més com a un amic que com a pare, era un col·lega amb qui jugar quan era petit, no una persona que sentís responsable. De fet, molts cops anaven amb l'àvia paterna en comptes de amb el seu pare. A part d'això comenta que recorda la seva relació amb el seu pare com a menys afectuosa del que era la del seu pare amb la seva germana. S'intueix per tant, que la variable gènere hi està intervenint. Tot i això, considera que actualment la relació amb el seu pare és molt bona i que això li permet poder divertir-se amb ell.

Pel que fa a la N l'entén com un factor importantíssim ja que un cop divorciats, quan anaven a casa el seu pare, recorda que ell sortia de festa i els deixava amb l'àvia o altres coses que li feien pensar que no hi era present. Aquest és un fet que considera que va impactar molt negativament en el divorci. També destaca els comentaris negatius que feia el seu pare sobre la seva mare, cosa que molestava molt a la N i la feia patir. De fet, en diferents ocasions comenta que creu que les conseqüències negatives que vagi poder tenir per ella el divorci van ser més degudes a la relació amb el seu pare i a la seva actitud que no al divorci per se.

Un cop arribat a aquest punt ens fixarem en l'**objectiu c** (*Comparar les vivències d'ambdós fills per saber si ho van viure d'igual manera*) de manera que, agafant com a referència els super-codis VJj i VNn creats anteriorment (Taula 4), mirarem si hi ha diferències en l'impacte que consideren ambdós que va tenir per ells el divorci. Això servirà per veure, en base al que ells creuen, si l'impacte va ser igual o diferent entre ells.

Les similituds que es veuen entre les vivències d'ambdós són diverses. Els dos parlen d'una dependència a la part custòdia (la mare) quan comenten que els costava molt realitzar activitats extraescolars o marxar a qualsevol lloc sense la seva mare. Malgrat això, el J explica que a partir de l'adolescència, tot i que es seguia enyorant, ja volia marxar a llocs sense la seva mare. Relacionat amb aquesta dependència a la part custòdia, els dos mostren també un posicionament clar cap a aquesta part de la família. Finalment, els dos germans fan referència al divorci com a quelcom positiu.

Per altra banda, també es veuen algunes diferències. Mentre que el J comenta que el que més recorda és el moment en sí del divorci, la N diu que ella no en té massa record i que per tant creu que no la va afectar molt. Així doncs considera que l'impacte més gran va venir els anys posteriors perquè no volia anar a passar els caps de setmana amb el seu pare, ni volia sortir massa de casa la seva mare. En canvi, el J creu que l'impacte en el seu cas va ser en el moment precís del divorci ja que té el record d'haver patit molt. A més, la N fa explícita una negació a crear pròpia filiació com a conseqüència del divorci per por a viure el mateix que la seva mare. Tot i això, actualment és conscient del motiu pel qual no li fa il·lusió tenir fills i ja no és tan reticent. I per altra banda, el J entén que en el seu cas, el divorci no ha repercutit massa.

Per tant, la diferència principal entre els dos és en l'impacte que vagi tenir en el moment mateix del divorci i en els 2 o 3 anys posteriors ja que el J ho recorda com una etapa força dura i la N no. La N comença a recordar o a tenir consciència del divorci i del seu impacte anys més tard que el seu germà, fet que considera molt positiu. Malgrat això, els resultats ens mostren unes conseqüències a llarg termini amb la N en els seus models de vida, sent un exemple clar el no voler tenir fills.

Finalment, en relació a l'últim dels objectius de l'estudi de cas, **l'objectiu d** (*Comparar les converses dels fills amb la de la mare per veure possibles diferències en les explicacions*) ens permetrà tenir una visió més global. Així podrem veure si els tres participants expliquen i destaquen el mateix impacte i si per cada un dels interlocutors és igual d'important cada "possibles factors influents". Per això, tornarem a dividir l'objectiu en 2 parts:

Part 1:

(Conseqüències concurr J)

(Conseqüències concurr N)

En relació al J, la mare destaca un fet que el mateix fill no ha comentat: que al principi del divorci, quan anava a dormir es posava a plorar i el notava molt angoixat perquè el seu pare no hi era. En canvi, no parla d'algunes evidències que comenta el J com enyorar-se molt quan marxava de casa. A més, la N diu una cosa que no ha comentat la resta de la família; la possibilitat de que l'adolescència difícil que va tenir el J fos deguda al patiment pel divorci.

Pel que fa a les conseqüències del divorci sobre la N, la mare únicament comenta un aspecte que ja anotava la N: el fet de no voler anar a lloc fora de casa. Malgrat que la N també ho comenta, la mare li posa bastant més èmfasi i importància. En canvi, la resta de qüestions que comentava com la de no voler tenir fills, la mare no les comenta.

En qualsevol dels dos casos la mare destaca també les conseqüències del segon divorci dient que la N va passar-ho força malament i que estava trista i preocupada per la seva mare i que el J estava molt enfadat i no volia saber res de l'home del que la seva mare s'havia separat. Per tant, posa sobre la taula una segona separació que els hauria afectat bastant, fet que el J també comenta, però la N no. Així com també una dificultat de la progenitora en aquesta segona separació per distingir la seva conjugalitat de la parentalitat.

Part 2:

Edat

En relació a aquest primer factor, a l'objectiu b veiem com els fills semblaven no considerar-lo important però realment veiem com el J comenta que la N ho va viure bastant diferent perquè tenien edats molt diferents, de manera que ell era més conscient del que passava i per això l'afectava més. A més, la mare també dóna força importància a aquest factor, dient tal com comenta el J, que les vivències d'un i altre han estat molt diferents perquè tenien edats molt diferents (9 i 4). Així creu que la N no va notar l'impacte perquè era massa petita, a diferència d'en J. Segurament per això, diu que la N molts cops era la que consolava al germà gran.

Gènere

Amb el gènere, a part del que veiem abans que comentava la N de que la relació amb el seu pare (part no custòdia de la família) podia estar mediada pel gènere, veiem que el J també recolza aquesta hipòtesi (sense explicitar-ho directament). Diu que la seva germana no tenia tanta confrontació amb el seu pare de manera que el que va patir ho va patir per dins i que la relació N- pare era molt més afectuosa que la seva. Es veu per tant un clar factor de gènere influent. De fet, amb el que comenta la mare sobre que generalment era la N qui cuidava del J es pot intuir un efecte d'aquest factor ja que socialment són les dones qui han de cuidar i se les ensenya per això.

Personalitat

A més del que ja s'ha comentat a l'apartat de l'objectiu b, la mare afegeix que el caràcter introvertit de la N feia que expliqués molt poc les coses, en comparació amb el seu germà, de manera que no expressava el que patia. Tot i això, considera que la personalitat forta de la N la porta a intentar superar els reptes que se li posen davant, de manera que la seva resiliència podria haver ajudat a que no patís tant les conseqüències o com a mínim a que es sobreposés de les adversitats del divorci. Tot i això, fa referència a la possible bidireccionalitat en el sentit de que el divorci hagi fet canviar la personalitat dels fills, sobretot quan parla de la N i diu que potser el divorci va fer que fos més madura del que hauria hagut de ser per la seva edat.

La N pel seu compte està d'acord i posa èmfasi amb el que el J comenta sobre ell mateix de que la personalitat tan igual a la del seu pare possiblement va fer que discutissin més.

Ordre de naixement

En aquest factor, tant el J com la N semblaven donar-li poca importància i pel seu cantó, la mare comenta que tampoc creu que l'ordre de naixement hagi influït en l'impacte que tingués per ells el divorci perquè era més bé la N (la petita) qui molts cops consolava al seu germà. Per tant hi estarien influïnt més bé altres factors com l'edat (el fet de no ser tant conscient del que passava) o el gènere.

Relació amb la família extensa de la part no custòdia

En aquest cas comentàvem que per la N era un factor força important que hauria influït en què tingués un pitjor impacte el divorci, hipòtesi que comparteix la mare. En el cas del J no ho comenta.

Relació fills amb part custòdia

Aquest és un factor que, com ja comentàvem prèviament, els dos fills consideren que ha estat important per tal que l'impacte del divorci fos menor. Per tant, no seria un factor diferencial entre els dos perquè la relació era igual de bona en els dos casos.

Relació fills amb part no custòdia

Pel que fa a aquest darrer factor, tal com ja s'ha comentat en l'objectiu b, els dos fills el consideren un factor influent però en els dos casos creuen que ha influït negativament i per tant no ha fet que l'impacte hagi estat diferent entre ells.

A continuació es presenta una taula com a resum dels resultats (en termes de cites obtingudes) per cada objectiu específic establert (Taula 5):

Objectius específics	Comandes	Cites obtingudes
Objectiu a	<i>((Conseqüències cooccur J) cooccur IT)</i>	2 (1:1; 1:29)
	<i>((Conseqüències cooccur N) cooccur IT)</i>	2 (1:29; 1:6)
	<i>(F1 cooccur F2)</i>	1 (1:29)
	<i>(Not (F1 cooccur F2) & (F1 I F2))</i>	2 (1:1; 1:6)
Objectiu b	<i>((Conseqüències cooccur J) cooccur IJ)</i>	3 (3:2; 3:13; 3:18)
	<i>((Conseqüències cooccur N) cooccur IN)</i>	2 (2:1; 2:13)
	<i>((J cooccur Edat) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Edat) cooccur IN)</i>	0
	<i>((J cooccur Gènere) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Gènere) cooccur IN)</i>	1 (2:16)
	<i>((J cooccur Personalitat) cooccur IJ)</i>	1 (3:33)
	<i>((N cooccur Personalitat) cooccur IN)</i>	3 (2:16; 2:19; 2:24)
	<i>((J cooccur Ordre de naixement) cooccur IJ)</i>	1 (3:41)
	<i>((N cooccur Ordre de naixement) cooccur IN)</i>	0
	<i>((J cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:16)
	<i>((J cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IJ)</i>	3 (3:22; 3:26; 3:29)
	<i>((N cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:17)
	<i>((J cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IJ)</i>	4 (3:24; 3:27; 3:29; 3:39)
<i>((N cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:16)	
Objectiu c	[Comparativa manual] <i>VJj –VNn</i>	(3:2; 3:13; 3:18) vs (2:1; 2:13)
Objectiu d	<i>(Conseqüències cooccur J)</i>	6 (1:1; 1:29; 2:10; 3:2; 3:13; 3:18)
	<i>(Conseqüències cooccur N)</i>	4 (1:6; 1:29; 2:1; 2:13)
	[Comparativa manual] <i>(Edat)</i>	5 (1:2; 1:4; 1:5; 1:13; 3:1)
	[Comparativa manual] <i>(Gènere)</i>	4 (1:5; 2:7; 3:16; 3:17)
	[Comparativa manual] <i>(Personalitat)</i>	10 (1:7; 1:8; 1:14; 2:5; 2:9; 2:11; 2:12; 3:14; 3:15; 3:16)
	[Comparativa manual] <i>(Ordre de naixement)</i>	3 (1:5; 1:14; 3:20)
	[Comparativa manual] <i>(Relació amb la família extensa de la part no custòdia)</i>	2 (1:17; 2:6)
	[Comparativa manual] <i>(Relació fills amb part custòdia)</i>	4 (2:28; 3:3; 3:8; 3:12)
	[Comparativa manual] <i>(Relació fills amb part no custòdia)</i>	11 (2:4; 2:6; 2:7; 3:4; 3:5; 3:6; 3:9; 3:10; 3:11; 3:12; 3:42)

A banda de totes aquestes operacions lògiques, i sense que sigui útil per respondre als objectius de la investigació, han aparegut altres codis interessants al llarg de les entrevistes, sobretot: separació positiva, crítica al sistema de divorcis i ajuda professional.

CONCLUSIONS

A partir d'aquest estudi apareixen una sèrie de conclusions, tot i que hem de tenir sempre en compte que els resultats d'un estudi de cas mai no són generalitzables. Si pretenguéssim generalitzar-ho estaríem suposant la inexistència de particularitats del cas concret, homogeneïtzant mons personals i culturals, operació que no tindria interès per una investigació qualitativa (Riba Campos, 2014).

En aquest cas concret podem concloure l'existència de similituds i diferències entre els dos fills. Això es fa patent en l'anàlisi de la conversa amb la mare, que ja considera algunes diferències entre l'impacte que el divorci vagi tenir en els dos fills, però també quan es comparen les pròpies vivències de cada fill. Per tant, es suposen factors que hauran fet que determinades vivències siguin iguals entre ells i d'altres que hauran influït en què hi hagi un impacte diferencial del mateix divorci. Quan intentem analitzar les possibles diferències en les explicacions que els tres subjectes donen de les vivències dels fills és quan es posen sobre la taula els diferents factors que hi influïrien.

Dels 8 factors que formen la família "Possibles factors influents" alguns no estan influïent en l'impacte del divorci, altres influeixen a ambdós en el mateix sentit i finalment trobem 4 factors que estarien provocant que les repercussions del divorci hagin estat diferents.

Aquells factors que no influeixen serien: l'ordre de naixement perquè els 3 subjectes estan d'acord en considerar-lo un factor irrellevant; i la major o menor xarxa social ja que cap dels entrevistats en parla.

Per altra banda, i donant resposta a l'objectiu de la investigació ens trobem davant alguns factors que donen lloc a que l'impacte del divorci sigui diferent entre els fills: l'edat (tan la mare com el J el consideren un factor molt rellevant), el gènere (els tres el consideren però la N i el J creuen que es tracta d'una variable que estaria mediant la importància d'un altre factor, la relació fills-part no custòdia), la personalitat i la relació amb la família extensa de la part no custòdia (de la que parlen tant la N com la mare). És interessant tenir en compte que els casos de l'edat i el gènere, la importància d'aquests factors es veu en el moment en què un interlocutor parla sobre factors en un altre interlocutor, mentre que quan parlen sobre ells mateixos no l'anomenen com a factor rellevant. També és important veure com mentre són petits sembla que l'edat influeix més que el gènere, patró que s'inverteix en l'adulthood. Evidència d'això és que de petit el J explica més les coses i parla sobre el divorci, mentre que la N és més reservada al respecte. En canvi, a mesura que arriben a l'adulthood aquest patró s'inverteix i és la noia qui en parla més.

Alguns dels factors que han aparegut ja s'havien tingut en compte en investigacions prèvies com és el cas de la personalitat i l'edat (Raposo et al., 2010). En concret el factor de l'edat era un dels més tractats, considerant que podia afectar de forma rellevant al significat que tingués pel nen el fet de perdre la família tal com la coneixia (Heims, 1978). A més, també es considerava la possible importància en quant a la qualitat de l'angoixa que li generés el divorci així com els mecanismes que tingui per afrontar-la (Heims, 1978).

Finalment, trobem uns altres 2 factors que malgrat es tenen en compte, consideren que està influïent als dos fills en la mateixa direcció: relació fills-part custòdia (el J i la N creuen que els ha ajudat a ambdós a que l'impacte negatiu d'aquest divorci fos menor) i relació fills-part no custòdia (en què ambdós consideren que els ha influït negativament). En els dos casos creuen doncs, que la forma de relacionar-se amb el seu pare els ha provocat un gran part del patiment. Malgrat això, en aquest últim factor hi estaria intervenint una variable com és el gènere que seria la responsable de fer que, malgrat la relació amb el pare estigui influïent als dos fills de manera negativa, la influència en ells sigui diferent.

Amb tot això veiem com aquest estudi de cas podria tenir fortes implicacions sobre la teoria de la que s'ha nodrit, ja que suposaria que la resta d'investigacions tinguessin en compte factors que generalment no s'han inclòs com la relació amb la família extensa de la part no custòdia i fins i tot en altres casos de la part custòdia; així com també la relació entre els fills i la part de la família que té i que no té la custòdia. A part de reforçar aquells que ja es prenen en consideració com l'edat, la personalitat i el gènere.

Durant la investigació s'ha donat molta importància també a un aspecte que ja s'havia destacat prèviament; que el divorci no és quelcom que afecti negativament per se sinó que generalment és la conflictivitat entre els pares (Marin, 2010; Raposo et al., 2010). En tot moment els dos fills participants de l'estudi han posat èmfasi en què consideren molt millor que els seus pares es vagin separar a que haguessin continuat junts. De fet, en algunes ocasions es fa referència a que és pitjor aquelles famílies en què els pares no es separen i els fills han de viure els conflictes i discussions constants entre ells. Per tant, una altra de les implicacions teòriques, a més de les ja comentades, seria la de donar suport a aquelles investigacions que parlaven de la separació com a possible fenomen positiu.

Per altra banda, aquest estudi té unes implicacions pràctiques força importants ja que pot alertar als professionals sobre la importància de no actuar sempre de la mateixa manera davant tots els casos. Es fa patent una crítica davant aquells sistemes més protocolaritzats, posant l'èmfasi en la necessitat de tenir en compte els diferents factors abans de seguir un protocol establert.

Entre les limitacions que presenta la investigació trobem que al tractar-se d'un estudi de cas, la falta de mostra impedeix que es puguin generalitzar els resultats. A més, l'estudi es basa en factors molt concrets, en molts casos extrets de les pròpies entrevistes, i per tant, podrien ser molt diferents en cada cas. Malgrat això, la nomenclatura dels codis s'ha pensat per tal que puguin ser útils per futures investigacions, diferenciant entre els progenitors segons si són la part de custòdia o no de la família, i no segons el gènere. A banda d'aquestes limitacions, és de destacar també la manca de la visió del pare (per problemes d'accessibilitat) i que el divorci d'aquesta família va tenir lloc fa molts anys de manera que la visió d'algunes coses pot haver canviat o no recordar què era el que realment sentien en aquell moment. Finalment, en l'estudi no es tenen en compte factors que podrien explicar el perquè les coses han anat com han anat, serien factors com la raó de la separació, el tipus de custòdia post-divorci que es va donar, el nivell de conflicte parental, etc. que explicarien per exemple perquè els dos fills s'han posicionat a favor de la part custòdia.

Per altra banda, els punts forts que podríem destacar són diversos. En primer lloc, i a part del plantejament des d'una visió no negativa del divorci, és important que com a investigació qualitativa permet un anàlisi més profund del cas. A més, durant la realització de les entrevistes s'ha permès un espai de reflexió neutre sobre el divorci als diferents membres de la família; realitzant les entrevistes individualment per tal que no es sentissin condicionats, ni obligats a posicionar-se i preservant així la seva confidencialitat.

Finalment, destacar també que no hi ha moltes investigacions que tractin les diferències entre diversos fills en l'impacte d'un mateix divorci. Aquesta pot ser doncs una investigació que plantegi futures línies de treball; estudis amb més mostra que analitzin els factors trobats i que puguin treure resultats generalitzables. A part, tenint en compte que no s'han introduït a l'estudi factors explicatius del perquè ha passat el que ha passat, seria útil en treballs futurs afegir-los per tal d'indagar sobre els motius.

En tot cas responent a l'objectiu de l'estudi, els factors extrets com a causants d'un diferent impacte del divorci serien: edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa de la part no custòdia.

AGRAÏMENTS

Donar les gràcies en primer lloc a la família que ha participat en la investigació, pel temps i les facilitats que ha posat en tot moment, així com per la riquesa de les converses. També agrair a la meva tutora Reme per la paciència, ajuda constant i confiança que m'ha demostrat. I finalment, no vull oblidar-me del meu germà per la seva dedicació i suport.

REFERÈNCIES

- Aljama, P. (n.d.). Análisis cualitativo de datos textuales con Atlas.ti 5. *Word Journal Of The International Linguistic Association*, 17.
- Beyebach, M. (2009). La repercusión sobre el menor de los procesos de ruptura matrimonial: aspectos emocionales y relacionales.
- Colegio Oficial de Psicólogos. (2014). Código deontológico del psicólogo, 2010, 1–17. Recuperat des de: <http://www.cop.es/pdf/CodigoDeontologicoPsicologo-Modif-AprobadaJGral13-12-14.pdf>
- Fàbregas, A. E. (2013). *L'impacte de la separació o divorci en els infants i adolescents*. Recuperat des de: http://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/247525/TESINA_l'impacte_de_la_separaci_o_divorci_parental_en_els_infants_i_adolescents.pdf
- Grätz, M. (2014). When Growing Up Without a Parent Does Not Hurt: Parental Separation and the Compensatory Effect of Social Origin. *European Sociological Review*, 31(5), 546–557. <https://doi.org/10.1093/esr/jcv057>
- Heims, L. (1978). *Children of Parting Parents*. United States of America: Jason Aronson.
- Instituto Nacional de Estadística. (2016). Estadística de Nulidadeds, Separaciones y Divorcios. Año 2015, 4–9.
- Irving, S. i L. E. (1981). *Children of Separation and Divorce: Management and Treatment* (Van Nostra). Canada.
- Marin, A. (2010). Divorcio conflictivo y consecuencias en los hijos: implicaciones para las recomendaciones de guarda y custodia.
- Martínez M., M. (2006). La Investigación Cualitativa (Síntesis conceptual). *Revista de Investigación En Psicología, ISSN-E 1560-909X, Vol. 9, N.º. 1, 2006, Págs. 123-146, 9(1), 123–146*.
- Muñoz Justicia, J. (2005). Análisis cualitativo de datos textuales con ATLAS .ti 5. *Universitat Autònoma de Barcelona*, 128. [https://doi.org/10.1016/S1575-0973\(09\)73469-5](https://doi.org/10.1016/S1575-0973(09)73469-5)
- Raposo, H., Fernandes, B., Pereira, D. J., Alexandre, R., Conceição, M., i Prego, J. (2010). Ajustamento da criança à separação ou divórcio dos pais Child adjustment to separation or divorce of parents.

Riba Campos, C. (2014). Introducció a les tècniques qualitatives. *Tècniques D'anàlisi de Dades Qualitatives*, 24.

Saldaña, J. (2011). *Fundamentals of qualitative reserch*. New York: Oxford University Press.

Varguillas, C. (2006). El uso de ATLAS.TI y la creatividad del investigador en el análisis cualitativo de contenido UPEL. Instituto Pedagógico Rural El Mácaro. *Laurus. Revista de Educación*, 73–87. Recuperat des de https://www.uam.es/personal_pdi/stmaria/jmurillo/Met_Inves_Avan/Materiales/Varguillas.pdf

Vidal, M. P., i Brosa, J. V. (2014). *Introducció als dissenys experimentals, quasiexperimentals i ex post facto*.

Totes les referències bibliogràfiques que apareixen han estat organitzades mitjançant el gestor de referències bibliogràfiques Mendeley un cop trobades en diferents bases de dades com PsycINFO, Dialnet, Web of Science i Trobador, o en biblioteques diverses.

ANNEXES

Annex 1: Guió entrevista semiestructurada

a) Entrevista a la mare

- Introducció: Quan vaig escollir aquest tema de TFG em feia il·lusió saber els motius de perquè un divorci tenia pitjors o millors repercussions que un altre però quan em vaig posar a cercar informació vaig veure que realment hi havia molta informació sobre perquè una família ho pot viure millor que una altra. En canvi no hi ha quasi res sobre factors com l'edat per exemple que facin que dins d'una mateixa família que per tant, han viscut el mateix divorci, un fill ho visqui d'una manera i un altre d'una altra.
- Voldria saber si vas veure diferències en la manera com van viure el divorci cada un dels teus fills.
- Quina evolució vas veure? Vas identificar diferents fases en el procés en cada un? Quines?
- Creus que van tardar el mateix els dos en assumir-ho?
- Què creus que va poder fer que hi hagués aquestes diferències que m'expliques?

(Comentar factors com l'edat, gènere, relació amb els pares, ordre de naixement, personalitat de cada fill, etc. si ella no en fa menció).

b) Entrevista als fills

- Introducció
- Com vas viure la separació dels teus pares? Va ser diferent en les diferents etapes de infància, adolescència i ja d'adult?
- Quin ambient recordes a casa abans i després del divorci?
- Recordes si la relació amb a teva mare o amb el teu pare va canviar? I amb el teu germà/ana? Com?
- Ara vist amb retrospectiva després de tants anys, com creus que et va afectar o influir el divorci? Ja sigui positiva o negativament.
- Quines coses creus que devia viure diferent la teva germana/à? Per què?

(Fer menció dels factors d'edat, gènere, relació amb els pares, ordre de naixement, personalitat o xarxa social si no els comenta).

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

RESUM EXECUTIU

SÍLVIA CAMPS ORFILA

TUTORA: REMEDIOS RUBIO GARCIA

RECOMPTE DE PARAULES: 1460

MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

Sílvia Camps Orfila

Universitat Autònoma de Barcelona

AGENTS CLAU

El present estudi aniria dirigit principalment a aquells investigadors que realitzen recerca en el camp del divorci així com als professionals que actuen amb els fills de famílies divorciades.

Així, els primers destinataris serien els centres de recerca, sobretot universitats d'arreu del país, que puguin continuar amb la investigació per augmentar els coneixements respecte als factors dels fills que poden influenciar en l'impacte que tindrà en ells el divorci. Però també a aquells agents que investiguin sobre la manera d'intervenir en els casos de divorcis i separacions, ja que en el present estudi es fa patent la importància de la flexibilitat dels professionals en la intervenció. Per això mateix, és important que també es dirigeixi l'estudi als departaments d'ensenyament que s'encarreguen de formar als professionals que actuaran amb els fills de famílies divorciades (terapeutes de diferents perspectives, mediadors, professionals dels punts de trobada, etc.) així com als professionals que ja estan intervenint en aquests casos, per tal d'ajudar-los a no actuar sempre de la mateixa manera o seguint un protocol rígid establert.

INTRODUCCIÓ

Les creixents taxes de divorcis dels darrers anys mostren la necessitat de realitzar investigacions al respecte per demostrar que el divorci pot ser viscut com una experiència de superació que encoratgi a les persones, sobretot als nens que ho viuen. S'ha arribat a demostrar que el divorci en sí mateix no sempre implica la inadaptació en el desenvolupament del nen; només quan s'associa a altres factors de risc com podrien ser:

- 1) les dificultats del nen (temperament i edat)
- 2) reducció de la seguretat financera en el període posterior a la dissolució de la parella
- 3) psicopatologia en els pares, sobretot depressió
- 4) co-criança de confrontació
- 5) intensitat, to i freqüència dels conflictes entre els pares abans i després de la separació.

En qualsevol cas, generalment l'impacte del divorci no serà el mateix en els diferents fills d'una parella. Per això, *l'objectiu principal d'aquest estudi de cas és detectar factors dels fills que puguin determinar un diferent impacte del divorci*. Per assolir-ho es plantegen diversos objectius específics:

- a) Analitzar la conversa amb la mare d'una família divorciada, per saber si des de la seva visió va veure que l'impacte en els seus fills va ser diferent.
- b) Analitzar la conversa amb els dos fills de la mateixa família per veure com van viure el divorci i els motius que hi atribueixen.
- c) Comparar les vivències d'ambdós fills per saber si ho van viure d'igual manera.
- d) Comparar les converses dels fills amb la de la mare per veure possibles diferències en les explicacions.

MÈTODE

Aquest estudi de cas es duu a terme mitjançant metodologia qualitativa i un procés de mostratge accidental o de conveniència, malgrat que es determinen uns criteris d'inclusió: família divorciada, amb més d'un fill, de gèneres i edats diferents. Així, s'inclou en la investigació una família de 4 persones; pare de 62 anys, mare de 58 (T) i els 2 fills: noi de 34 (J) i noia de 28 (N). La participació del pare no ha estat possible per manca d'accessibilitat.

En aquesta investigació s'utilitza com a instrument de recollida de dades l'entrevista semiestructurada. Les entrevistes es van gravar i transcriure per al seu anàlisi posterior, que s'ha fet per mitjà del programa de computació de dades qualitatives ATLAS-TI. Per poder reduir les dades s'ha utilitzat una doble estratègia de codificació: *top-down*, establint una llista de codis partint d'un treball conceptual previ i *bottom-up*, creant diversos codis a partir de la lectura de les entrevistes realitzades. Els codis extrets mitjançant l'estratègia *top-down* utilitzats en l'anàlisi preliminar són:

- Edat
- Gènere
- Ordre de naixement
- Major o menor xarxa social
- Personalitat
- Relació amb la part no custòdia
- Relació amb la part custòdia

RESULTATS I ANÀLISI

L'anàlisi de les entrevistes ha generat alguns codis més, a partir d'una estratègia *bottom-up*. Si ajuntem els codis resultants dels dos tipus de codificació veiem com s'han obtingut 18 codis (Taula 1), alguns dels quals han estat agrupats donant lloc a 3 famílies.

Taula 1. Resum categories

Família	Codis	Tipus de codificació	Número de cites
Possibles factors influents	Edat	<i>Top-down</i>	5
	Gènere	<i>Top-down</i>	4
	Major o menor xarxa social	<i>Top-down</i>	0
	Personalitat	<i>Top-down</i>	10
	Ordre de naixement	<i>Top-down</i>	3
	Relació amb família extensa part no custòdia	<i>Bottom-up</i>	2
	Relació fills amb part custòdia	<i>Top-down</i>	4
	Relació fills amb part no custòdia	<i>Top-down</i>	11
Persona de la que es parla	J	<i>Bottom-up</i>	26
	N	<i>Bottom-up</i>	21
Interlocutors	IT	<i>Bottom-up</i>	1
	IJ	<i>Bottom-up</i>	1
	IN	<i>Bottom-up</i>	1
-	Conseqüències	<i>Bottom-up</i>	9
-	Crítica al sistema de divorci	<i>Bottom-up</i>	1
-	Ajuda professional	<i>Bottom-up</i>	1
-	Segona separació mare	<i>Bottom-up</i>	2
-	Separació positiva	<i>Bottom-up</i>	8

Per tal d'establir algunes relacions operatives entre els codis que permetin donar resposta als objectius d'estudi s'han utilitzat diferents comandes amb diversos operadors (Taula 2).

Taula 2. Taula resum dels resultats

Objectius específics	Comandes	Cites obtingudes
Objectiu a	<i>((Conseqüències cooccur J) cooccur IT)</i>	2 (1:1; 1:29)
	<i>((Conseqüències cooccur N) cooccur IT)</i>	2 (1:29; 1:6)
	<i>(F1 cooccur F2)</i>	1 (1:29)
	<i>(Not (F1 cooccur F2) & (F1 I F2))</i>	2 (1:1; 1:6)
Objectiu b	<i>((Conseqüències cooccur J) cooccur IJ)</i>	3 (3:2; 3:13; 3:18)
	<i>((Conseqüències cooccur N) cooccur IN)</i>	2 (2:1; 2:13)
	<i>((J cooccur Edat) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Edat) cooccur IN)</i>	0
	<i>((J cooccur Gènere) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Gènere) cooccur IN)</i>	1 (2:16)
	<i>((J cooccur Personalitat) cooccur IJ)</i>	1 (3:33)
	<i>((N cooccur Personalitat) cooccur IN)</i>	3 (2:16; 2:19; 2:24)
	<i>((J cooccur Ordre de naixement) cooccur IJ)</i>	1 (3:41)
	<i>((N cooccur Ordre de naixement) cooccur IN)</i>	0
	<i>((J cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IJ)</i>	0
	<i>((N cooccur Relació amb la família extensa de la part no custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:16)
	<i>((J cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IJ)</i>	3 (3:22; 3:26; 3:29)
	<i>((N cooccur Relació fills amb part custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:17)
	<i>((J cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IJ)</i>	4 (3:24; 3:27; 3:29; 3:39)
<i>((N cooccur Relació fills amb part no custòdia) cooccur IN)</i>	1 (2:16)	
Objectiu c	[Comparativa manual] <i>VJj-VNn</i>	(3:2; 3:13; 3:18) vs (2:1; 2:13)
Objectiu d	<i>(Conseqüències cooccur J)</i>	6 (1:1; 1:29; 2:10; 3:2; 3:13; 3:18)
	<i>(Conseqüències cooccur N)</i>	4 (1:6; 1:29; 2:1; 2:13)
	[Comparativa manual] <i>(Edat)</i>	5 (1:2; 1:4; 1:5; 1:13; 3:1)
	[Comparativa manual] <i>(Gènere)</i>	4 (1:5; 2:7; 3:16; 3:17)
	[Comparativa manual] <i>(Personalitat)</i>	10 (1:7; 1:8; 1:14; 2:5; 2:9; 2:11; 2:12; 3:14; 3:15; 3:16)
	[Comparativa manual] <i>(Ordre de naixement)</i>	3 (1:5; 1:14; 3:20)
	[Comparativa manual] <i>(Relació amb la família extensa de la part no custòdia)</i>	2 (1:17; 2:6)
	[Comparativa manual] <i>(Relació fills amb part custòdia)</i>	4 (2:28; 3:3; 3:8; 3:12)
	[Comparativa manual] <i>(Relació fills amb part no custòdia)</i>	11 (2:4; 2:6; 2:7; 3:4; 3:5; 3:6; 3:9; 3:10; 3:11; 3:12; 3:42)

Amb les diferents comandes realitzades i en relació amb el primer objectiu específic, es posa en evidència l'existència de similituds i diferències entre els dos fills segons el criteri de la mare. Això també es veu quan es comparen les converses d'ambdós fills (objectiu c) posteriorment a haver-se analitzat cada una d'elles per separat (objectiu b). Així, es suposen factors que hauran fet que determinades vivències siguin iguals entre ells i d'altres que hauran influït en un impacte diferencial del mateix divorci. Quan intentem analitzar les possibles diferències en les explicacions que els interlocutors donen de les vivències dels fills és quan es posen sobre la taula els diferents factors que hi influïrien.

Dels 8 factors que formen la família "Possibles factors influents", alguns no s'observa que hagin influït en l'impacte del divorci: l'ordre de naixement i la major o menor xarxa social. A part, trobem els factors de relació fills-part custòdia i relació fills-part no custòdia, que semblen influir però en el mateix sentit. Els dos fills consideren que la relació amb la mare (part custòdia) els ha ajudat a viure el divorci sense tant patiment i que la forma de relacionar-se amb el seu pare (part no custòdia) els ha provocat la major part del patiment del divorci. Es posa de manifest, però, que en aquest últim factor hi estaria intervenint el factor gènere, que seria el responsable que malgrat la relació amb el pare estigui influïnt als dos fills de manera negativa, la influència en ells sigui diferent.

Finalment, donant resposta a l'objectiu general de l'estudi, ens trobem davant alguns factors que donen lloc a un diferent impacte entre un i altre fill: edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa de la part no custòdia. És interessant tenir en compte que la importància dels factors d'edat i gènere es manifesta quan un interlocutor parla sobre factors en un altre interlocutor, mentre que quan parlen sobre ells mateixos no l'anomenen com a factor rellevant. Per això, a l'apartat de l'objectiu b de la Taula 2 apareixen 0 cites, perquè cada interlocutor està parlant d'ell mateix. També és important veure com mentre són petits sembla que l'edat influeix més que el gènere, patró que s'inverteix en l'adultesa. Evidència d'això és que de petits el J explica més les coses i parla sobre el divorci, mentre que la N és més reservada al respecte. En canvi, a mesura que arriben a l'adultesa aquest patró s'inverteix i és la noia qui en parla més.

CONCLUSIONS

Aquesta investigació mostra com a factors causants d'un diferent impacte del divorci l'edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa de la part no custòdia. Tot i que s'ha de tenir en compte que els resultats d'un estudi de cas mai no són generalitzables, aquesta investigació pot plantejar futures línies de treball; estudis amb més mostra que analitzin els factors trobats i que puguin treure resultats generalitzables.

L'estudi d'aquests diferents factors pot alertar als professionals sobre la importància de no actuar sempre de la mateixa manera davant tots els casos. Es fa patent doncs, una crítica davant aquells sistemes més protocolaritzats, posant l'èmfasi en la necessitat de tenir en compte els diferents factors abans de seguir un protocol establert. Això suposaria, a més, prendre en consideració factors que normalment no s'han inclòs. Es tractaria de factors com la relació amb la família extensa, així com també la relació entre els fills i la part de la família que té i que no té la custòdia. A part, reforçaria la importància d'aquells factors que ja es prenen en consideració com l'edat, la personalitat i el gènere, i emfatitzaria aquelles investigacions que ja parlaven de la separació com a possible fenomen positiu, ja que els dos fills així ho han valorat.

És interessant esmentar que durant la realització de les entrevistes s'ha permès un espai de reflexió neutre sobre el divorci als diferents membres de la família; realitzant les entrevistes individualment per tal que no es sentissin condicionats ni obligats a posicionar-se i preservant així la seva confidencialitat.

En relació a les limitacions de la present investigació, destacar que els factors sobre els que es basa són molt concrets (en molts casos extrets de les pròpies entrevistes) de manera que podrien ser diferents en cada cas. És important també la manca de participació del pare així com el temps que ha passat des que es va donar el divorci fins ara, de manera que la visió dels interlocutors pot haver canviat o poden haver-se oblidat certes sensacions.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

NOTA DE PREMSA

SÍLVIA CAMPS ORFILA

TUTORA: REMEDIOS RUBIO GARCIA

RECOMPTE DE PARAULES: 497

MATEIXOS PARES, MATEIX DIVORCI... MATEIX IMPACTE?

El divorci és un tema de gran impacte actualment i preocupen molt les conseqüències que pugui tenir pels infants. Però, malgrat visquin amb els mateixos pares i el divorci sigui el mateix, sembla que l'efecte pot ser molt diferent entre germans.

Milions de parelles amb fills, se separen o divorcien cada any. Les xifres són enormes però actualment, lluny d'una visió negativa, està demostrat que el divorci no sempre suposa problemes en el desenvolupament dels fills, sinó que dependrà de factors com la conflictivitat parental. Per això, en nombroses ocasions s'han estudiat les diferències entre famílies, per veure aquelles maneres d'actuar dels pares que permetin evitar la inadaptació dels fills.

Des de la Universitat Autònoma de Barcelona, s'ha realitzat un estudi de cas que, més enllà d'això, busca detectar factors dels propis fills que puguin determinar un diferent impacte del divorci, partint de la premissa que l'impacte que aquest tingui no serà el mateix en els diferents fills d'una parella.

Els resultats de l'estudi realitzat amb la mare i els dos fills d'una família, posen de manifest que algunes de les vivències dels petits de la casa són semblants i d'altres més diferents. En la recerca dels possibles factors que hagin fet que existeixin aquestes diferències entre les vivències, destaquen: **edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa de la part no custòdia**. És interessant veure com en aquesta família, l'edat sembla haver tingut molta més importància en la infantesa, mentre que és el gènere el que sembla influir més en l'adulthood.

Sembla que edat, gènere, personalitat i relació amb la família extensa són factors que poden fer que l'impacte del divorci en els diferents fills sigui diferent.

“Està clar que l'impacte que té el divorci serà diferent per cada fill, encara que la família sigui la mateixa”

A més d'això, es posa de manifest la importància de dos factors que en aquest cas han influenciat als dos fills per igual, però que es sospita que en altres casos, podrien generar un impacte diferent entre ells. Es tracta de la relació dels fills amb la part custòdia i amb la part no custòdia.

L'autora es mostra esperançada perquè a partir d'aquest petit estudi puguin obrir-se línies d'investigació que permetin seguir avaluant aquests factors en casos i famílies diferents. Comenta que sempre és interessant recordar als professionals que intervenen en casos de divorcis la importància de ser flexibles, ja que tal com mostra aquest estudi és necessari tenir en compte els diferents factors abans de seguir un protocol establert.

“És important no actuar sempre de la mateixa manera davant tots els casos, cada nen és diferent i s'ha de conèixer el context de cada un”